

DE ROTTERDAMSCH E KRING, 1913-1942

door J. E. VAN DER POT

I

1913-1924

IN de jaren vijftig der vorige eeuw, in elk geval tussen 1853 en 1855, bestond hier ter stede 'Het Wetenschappelijk Instituut'. Het was tot stand gekomen, zoals dr. J. Ph. Elias vermeldt in zijn 'Overzicht van de geschiedenis der geneeskunde in Rotterdam', blz. 12, door samenwerking van de afdeling Rotterdam der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Nijverheid met het Bataafsche Genootschap voor proefondervindelijke wijsbegeerte en het bestuur der Clinische School. Bovendien werd er uit de burgerij ruime belangstelling en geldelijke steun aan geschonken. Kennelijk bestond er toen in Rotterdam behoefte aan een brandpunt van wetenschap. Een aantal cursussen werd er gegeven door vooraanstaande mannen van wetenschap: mr. J. C. Reepmaker, secretaris van de Kamer van Koophandel en de Leidse hoogleraar Vissering doceerden er staatshuishoudkunde, dr. J. B. Molewater, de eerste directeur van het ziekenhuis aan de Coolasingel, algemene levensleer, dr. J. E. de Vrij scheikunde, J. P. A. François wereldbeschrijving, C. A. J. A. Oudemans botanie, dr. E. Piaget geschiedenis der Franse letteren enz. Dit 'Wetenschappelijk Instituut' heeft echter slechts enkele jaren bestaan. Wij weten er verder niets van. Het Gemeente-Archief bezit er geen gegevens over. Toch zal het destijds in de Rotterdamse samenleving wel sporen hebben nagelaten. Maar wij tasten hierover in het duister.

In de jaren 1913-1942 heeft in Rotterdam een vereniging bestaan op algemeen cultureel gebied, waarvan de geschiedenis thans nog te achterhalen is: 'De Rotterdamsche Kring'. Het leek daarom voor de latere cultuurgeschiedenis van onze stad van enig belang, hiervan een beschrijving te geven.

De Rotterdamsche Kring werd opgericht in oktober 1913. In de voorafgaande zomer had een veertigtal stadgenoten enige besprekingen gevoerd over de wenselijkheid, in Rotterdam een vereniging op te richten, 'die zich ten doel zou stellen in het algemeen de

studie te bevorderen van wetenschap, wijsbegeerte, godsdienst, ethica en kunst, kortom van alle geestelijk leven'. Deze vereniging zou daartoe allereerst meer bekendheid geven aan hetgeen in dit opzicht reeds te Rotterdam gedaan werd; tevens zou zij trachten tussen zulke bestaande verenigingen meer contact te brengen. Daarnaast zou zij zelfstandig lezingen en andere bijeenkomsten organiseren en tevens persoonlijk contact tussen haar leden bevorderen. Bovendien zou zij een eigen gebouw willen hebben, dat behalve voor haarzelf ook voor andere verenigingen beschikbaar zou zijn en waardoor dus zou worden voorzien in een sterk gevoelde behoefte aan geschikte en prettige lokalen voor lezingen, vergaderingen en andere bijeenkomsten.

Bij herhaling was in de laatste tijd gebleken, dat hier ter stede onder de meer ontwikkelde kringen behoefte bestond aan verlevendiging der belangstelling voor studie op verschillend gebied. Door het commerciële karakter der bevolking werd die belangstelling niet, zoals in academiesteden, als vanzelf aangekweekt. En juist in verband met die eenzijdige ontwikkeling werd hier het levendig houden der belangstelling voor onderwerpen op ideëel gebied van bijzonder gewicht geacht.

De 'Handel' hield weinig voeling met groepen van personen, die buiten de handel stonden. En deze kringen zelf, bijv. de medici, de rechterlijke macht, de predikanten, de leraren, de kunstenaars vonden ook onderling weinig contact. De initiatiefnemers nu meenden in deze behoeften te kunnen voorzien door de oprichting van een vereniging, die behalve de studiezin bevorderen ook meer aanraking tussen personen van verschillende geestesrichting zou meebrengen. En men wilde daarbij inplaats van 'antithese' liever zoeken naar 'synthese'.

Ook bij anderen hadden zich soortgelijke gedachten ontwikkeld; er werd daarom zoveel mogelijk samenwerking gezocht, om te beginnen met het Rotterdamsch Leeskabinet en met de vereniging 'Het Artsenhuis'.

Wat het Leeskabinet in deze periode voor ogen stond, is door schrijver dezes vermeld in zijn gedenkschrift 'Honderd jaar Rotterdamsch Leeskabinet', blz. 41-42. Deze veelomvattende reorganisatieplannen, die een geheel nieuw gebouw aan de Gelderschekade zouden omvatten, zijn door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog van de baan geraakt. Maar de Rotterdamsche Kring had

daar ook niet op willen wachten; men wilde de nieuwe vereniging een zekere vaste vorm doen aannemen, vóórdát eventueel een samensmelting met het Leeskabinet zou plaats hebben. Men zou intussen een ervaring opdoen, waarmee het Leeskabinet niet anders dan gediend kon zijn. – Wat de vereniging ‘Het Artsenhuis’ betreft, deze stelde zich volgens haar statuten o.m. ten doel: het vormen van een wetenschappelijk centrum in Rotterdam. Aanvankelijk zou zij zich tot zuiver medisch terrein bepalen. Bij een voorbespreking in de zomer van 1913 tussen de initiatiefnemer mr. R. Mees, mr. H. M. A. Schadee namens het Leeskabinet en dr. J. C. J. Bierens de Haan namens het Artsenhuis bleek evenwel, dat het Artsenhuis verbonden moest blijven met het Ziekenhuis aan de Coolsingel.

Er trad nu een voorlopig bestuur op, waarvan mr. Rudolf Mees de bezielende voorzitter werd. Weldra wist dit bestuur de hand te leggen op de eerste verdieping van een pand no. 5 aan het Van Hogendorpplein. Deze verdieping bestond uit drie lokaliteiten, die het tehuis der vereniging zouden vormen en die ook konden worden afgestaan voor vergaderingen of andere kleine bijeenkomsten. De voorkamer zou als societeitskamer worden ingericht en in de andere vertrekken zouden tijdschriften ter lezing gelegd worden op het gebied van wetenschap, kunst, wijsbegeerte, godsdienst en ethiek.

Onder de oprichters van 1913 treffen wij, behalve de voorzitter, vele bekende namen aan, van wie de meesten thans overleden zijn en de overigen hoog bejaard. Wij noemen van de overledenen: mevr. C. van Alphen-Roos, mr. P. Baelde, dr. J. C. J. Bierens de Haan, dr. S. Birnie, W. C. Bolle, M. Brinkman, prof. mr. G. W. J. Bruins, dr. J. M. Dutilh, dr. J. Ph. Elias, ds. G. F. Haspels, mevr. E. Mees-van Stolk, Dirk Nijland, ir. A. Plate, mej. S. Plate, dr. K. H. de Raaf, mevr. A. Reuchlin-Elink Schuurman, mr. H. M. A. Schadee, F. Schmidt Degener, dr. J. Siegenbeek van Heukelom, prof. mr. F. de Vries, dr. J. Vürtheim, dr. E. Wiersum en mej. J. M. Wolfson. Voorts van de thans nog levenden: mej. G. P. van Stolk, die als secretaresse optrad, mej. L. Havelaar, J. Hudig L.Jzn., C. H. van der Leeuw, mr. K. P. van der Mandele, mevr. H. van der Mandele-van Bosse, mevr. E. Mees-Havelaar, Jacob Mees en mevr. J. Piek-van Rees.

Kort te voren, in hetzelfde jaar 1913, was van handelszijde be-

sloten tot oprichting van de Handels-Hoogeschool. Anderzijds was hier o.a. het Genootschap 'Gijsbert Karel van Hogendorp' opgericht en een cursus van prof. Bolland georganiseerd. Er was dus wel het een en ander gaande. Maar hier, in de Rotterdamsche Kring, zou voortaan voor de leden dagelijks gelegenheid bestaan om elkander te ontmoeten, in 't bijzonder des zaterdagsmiddags.

Verschillende particulieren hielpen nu mee bezoek aan 'de Kring' te stimuleren door er kleine exposities in te richten. In januari 1914 begon men maquettes en tekeningen van architect H. P. Berlage tentoon te stellen; in februari Rotterdamse stadsgezichten; vervolgens Delfts aardewerk, Indische ethnografie, Zuid-Hollandse volkskunst enz. En 's zaterdagsmiddags werd er dan toelichting gegeven bij wat er te zien was: Berlage kwam er zelf voor over; prof. Niermeijer uit Utrecht en prof. Nieuwenhuis uit Leiden vertelden over het Indische land en volk. En anderen volgden. Maar ook onderlinge besprekingen werden aan de orde gesteld: mej. H. A. Crommelin, uit Zeist, leidde het vraagstuk van de 'Plaatselijke Keuze' in; mr. H. M. A. Schadee sprak over 'Theorieën over de oorsprong der taal'; mej. dr. Chr. A. van Manen, uit den Haag, over 'Onze plaats ten opzichte der maatschappelijke vraagstukken'; mej. J. M. Wolfson over 'De revolutiejaren 1848-1849'; dr. A. H. de Hartog, toen nog predikant te Haarlem, over 'De religie der toekomst'. (Jan Ligthart zou komen spreken, maar moest afzeggen.) Rensburg sprak over etsen, Plaschaert over glasbranden, pater Kruitwagen over de uitvinding der boekdrukkunst. Reeds in november 1913 werd Bernard Shaw uitgenodigd te komen spreken, maar deze wenste niet in Holland op te treden.

Bij de oprichting van de Kring was met opzet bij de verzending van circulaire grote beperking betracht, omdat het wenselijk scheen eerst eens af te wachten, of de beweging kans van slagen had. Toch bedroeg het ledental aanstonds reeds ruim 300 en de betoonde belangstelling was hoopgevend. Op de persoonlijke medewerking der leden werd van de aanvang af een beroep gedaan.

Maar reeds in de zomer van 1914 brak de (Eerste) Wereldoorlog uit, die natuurlijk aanstonds een zekere bewustzijnsverenging ten gevolge had. De werkzaamheden van de Kring ondervonden uit de aard der zaak vertraging doordat het Bestuur er nu minder

aandacht aan kon geven, dan het gewenst had. Aanvankelijk werd alles op de achtergrond gedrongen, wat niet met de oorlog te maken had. Het lag nu meer op de weg van de Kring zoveel mogelijk aan de vragen van de dag leiding te geven. Zo werden achtereenvolgens in dat eerste oorlogsjaar de volgende lezingen gehouden: dr. A. J. de Sopper sprak over: 'Het probleem van de oorlog uit zedelijk-godsdienstig oogpunt'; jhr. dr. Nico van Suchtelen over 'Een Europeesche Statenbond'; R. Casimir over 'Psychologische opmerkingen omtrent tijden van oorlog'; dr. Frans van Cauwelaert over 'De kleine natiën en de oorlog'; prof. mr. C. van Vollenhoven over 'Naleving en niet-naleving van het Volkenrecht'. – Maar nu en dan had men ook voor andere onderwerpen aandacht. bijv. voor Guido Gezelle (dr. J. R. Callenbach), voor het Bacon-Shakespeare vraagstuk (D. Croll sr.), voor boekkunst (dr. J. F. van Royen), voor de Vereenvoudigde spelling (prof. dr. J. J. Salverda de Grave), voor een monument voor Hildebrand (ds. G. F. Haspels) enz.

Dit wat het eerste oorlogsjaar betreft. Zullen wij voortgaan met opsomming van de velerlei onderwerpen, die in de volgende jaren behandeld werden? Met animo is er op de ingeslagen weg voortgegaan, zowel wat voordrachten als wat tentoonstellingen betreft. In 1916 begon men tevens met excursies: naar de schilderijen-collectie van Ary Prins in Schiedam en naar het Tuindorp Heyplaat; en met cursussen: van Sem Dresden tien voordrachten over muziek, met 44 deelnemers en van prof. mr. D. van Blom 20 voordrachten over 'economische en staatkundige beschouwing van het sociale vraagstuk', met 17 deelnemers. Er waren zowel middag- als avondlezingen; voordrachten uitsluitend voor de eigen leden en voordrachten in samenwerking met andere verenigingen ¹⁾.

Van de tentoonstellingen noemen wij voorts nog die van grafisch werk van Käthe Kollwitz in 1917; van de cursussen die van Bart de Ligt over 'De mogelijkheid van een nieuwe cultuur'; van de excursies een naar het eiland de Beer eveneens in 1917. Het volgend jaar bracht o.a. voordrachten van mevr. Top van Rijn-Naeff, van mevr. C. M. van Hille-Gaerthé en van dr. P. C. Boutens; tentoonstellingen van schilderijen van J. Voerman en van tekeningen van Albert Hahn.

In september 1918 installeerde het Bestuur een Commissie ter bestudering van de Nederlandse handelstaal. (Tevoren had de

Ned. Juristen-Vereniging een commissie benoemd ter bestudering van de juridische taal). Voorzitter dezer commissie werd dr. A. G. van Hamel, secretaresse mevr. dr. Chr. Kroes-Ligtenberg, leden: S. Elzinga, mej. R. Pennink, W. A. Engelbrecht, G. van Roon en J. Schilthuis. Mr. Mees wees er op, van welk een belang het voor de koopman is, zijn taal goed te kennen. De commissie mocht naar eigen verkiezing critisch, analytisch of opbouwend te werk gaan. In zijn uitvoerig antwoord noemde dr. Van Hamel de handelstaal een van de eigenaardigste groeptalen met eigen zinsbouw en stijl, korthed en vormelijkheid naast gemakzucht en kosmopolitisme. Diezelfde avond vond er nog een zeer geanimeerde discussie plaats over de taak van de Kring, na een inspirerende inleiding van Granpré Molière.

Maar nauwelijks was de oorlog afgelopen of met grote animo werd het eerste lustrum gevierd. Vooral een toepasselijke poppenkastvertoning oogstte daarbij veel succes, ontworpen en uitgevoerd door dr. A. G. van Hamel en ir. M. J. Granpé Molière (beiden later hoogleraar). Men moet, gelijk schrijver dezes, meermalen de enthousiaste verhalen van ooggetuigen gehoord hebben om te beseffen, met hoeveel geestige distinctie zulk een feestelijk samenzijn plaatsvond. Trouwens de N.R.C. van 19 december 1918 vertelt met voldoening:

‘Jolijt, groote jolijt heeft de vertooning van een poppenkast gegeven, waarvoor een van de leden van den Kring een geestige geschiedenis in verzen had geschreven en dol-amuzante en ondeugende poppen gemaakt. Hoe de Rotterdamsche stedemaagd door vier manskerels gevrijd werd, waarvan de eene de Rotterdamsche Kunstkring, de andere het Rotterdamsch Lees kabinet en de derde Rotterdam’s Kamer van Koophandel personifieerde en hoe de vierde: de Rotterdamsche Kring, haar kréég. Dank zij de hulp van Jan Klaassen! Zie daar in twee woorden het verhaal, dat groote bijval vond. Dames en heeren leden hebben verdienstelijk hun stemmen geleend aan de marionetten, wier uiterlijke gelijkenis met bekende persoonlijkheden in en buiten de Kring veel vermaak schonk’.

Een zelfde sfeer kenmerkte de zgn. ‘ontvangmiddag’, die nu en dan voor de leden georganiseerd werd. Er was trouwens veelvuldig contact tussen de leden, bij excursies en vooral ook bij muziekuitvoeringen op zaterdagmiddag. Anderen plachten elkaar weer

te ontmoeten bij de voordrachten van 'het Genootschap voor Godsdienst en Wijsbegeerte'.

Het verlangen naar een eigen gebouw was intussen nog volstrekt niet van de baan. Als ir. Molière voorstelt, een gebouw te zoeken samen met de Zuid-Hollandsche Ver. voor Volksnijverheid en -kunst, acht mr. Mees een combinatie met het Leeskabinet nog steeds het meest wenselijk. Reeds in 1917 was voor de Kring het oog gevallen op het pand Eendrachtsweg 6; maar het werd tenslotte Eendrachtsweg 12, dat op 1 januari 1920 kon worden betrokken. De binnenhuis-architect N.P. de Koo zorgde voor een interieur, dat voor die tijd hoogst modern was. Vooral in de beneden-achterzaal, uitgebouwd in de tuin en met zitplaatsen voor 100 personen, en in de boven-voorkamer kwam dit tot uiting. Maar ook de uitzonderlijke voordeur trok de aandacht en niet minder de daarboven aangebrachte uithanglantaarn, die ook reeds de ingang aan het Van Hogendorpsplein versierd had. Deze lantaarn, eveneens door de Koo ontworpen, beeldde op vernuftige wijze de gedachte van de Kring uit ²⁾: Wetenschap, Wijsbegeerte, Letteren, Kunst en Kunstnijverheid, Maatschappelijk en Godsdienstig leven waren hierop, rondom het Rotterdamse wapen, verzinnebeeld als een symbool van het samenbrengen van de verschillende vormen van het geestelijk leven in één Kring. Tegelijkertijd had men hiermee een stille en eerbiedige hulde willen brengen aan de grootmeester De Bazel, wiens Raadhuis-ontwerp (bovenaan in 't midden) tot veler misnoegen was afgewezen. Een door de leden geschonken vleugel, ingewijd door mevr. L. Cocheret-Lelyveld, kleepte het bovenportaal aan.

Onder het vele, dat nu de aandacht vroeg, speelde de bouw van de stad – zulk een belangrijk element in het geestesleven van de stadsbewoner – een zekere rol. Een avond, die bijzonder aan dit onderwerp was gewijd, gaf aanleiding tot de oprichting van de Vereniging voor Stadsverbetering 'Nieuw Rotterdam' ³⁾. Ook werden in de bovenvoorkamer de ontwerptekeningen tentoongesteld van het Bosch- en Parkplan rondom de Kralingsche Plas van de Kringleden Granpré Molière, Verhagen en Klijnen (oktober 1920).

Voorts traden in deze nieuwe omgeving het eerste jaar o.a. Arthur van Schendel en Martinus Nijhoff op, prof. dr. B. J. Kouwer en dr. A. Adriani, W. Hutschenruyter en dr. G. J. Hooge-

werff. Eveneens de uit Hongarije uitgeweken prof. dr. G. von Antal, die spoedig in het bestuur werd opgenomen en, toen hij boven de Kring woonde, enige jaren zelfs het secretariaat waarnam.

In 1921 trad o.a. mej. E. C. Knappert op, het volgend jaar prof. dr. Ph. Kohnstamm en Käthe Kruse uit Berlijn. Belangrijke tentoonstellingen vonden plaats: van het werk van Jan Mankes en Theo van Hoytema; houtgravures van Frans Masereel; etsen van Marius Bauer en Frank Brangwijn; tekeningen van W. O. J. Nieuwenkamp, beeldhouwwerk van John Raedeker; etsen van A. Ph. Derksen van Angeren.

Enigszins te begrijpen was het wel, dat wanneer de Rotterdamse Kring tentoonstellingen hield, zij 't op kleine schaal, dit niet welgevallig was aan de Rotterdamsche Kunstkring, die al zoveel langer bestond (sinds 1893). Bovendien vond men ginds, dat de namen te veel op elkaar geleken ⁴). Nochtans werd een vreedzaam naast elkaar bestaan ernstig nagestreefd, waar trouwens de doelstelling zo geheel verschillend was.

Maar was de Rotterdamsche Kring niet wat al te veelzijdig? En werd hij daardoor in zijn voorlichting niet verwarrend voor zijn leden? Een bezwaar, dat Granpré Molière wel eens naar voren bracht. Aan de andere kant achtte men toch alles wat ernstig (of vrolijk) maar in ieder geval waardevol was, waard om benaderd te worden.

Toen in december 1923 de Rotterdamsche Kring 10 jaar bestond, verscheen een vlugschrift, waarin de voorzitter, mr. Rudolf Mees, in een terugblik o.a. zei:

„Wat het bestuur heeft gedaan voor de Kring, de Kring voor de leden, de leden voor elkaar, dat alles is niet in cijfers uit te drukken. Het kan haast wel niet anders of sommigen hebben vrijwat, anderen niets, en verschillenden „wel wat” aan de Kring gehad. Het ledental dat, de ongunst der tijden ten spijt, toch steeds eerder toegenomen is dan gedaald, spoort in ieder geval aan tot voortgaan. Maar frisheid blijkt een levenseis en voortgaan „op de ingeslagen weg” is in de strikte zin van het woord zeker verkeerd. Het parool is: Telkens weer eens een andere vorm proberen, telkens aanvoelen op welke wijze de behoeften, die soms duidelijk bestaan, kunnen worden bevredigd.”

En in zijn feestrede op die 18de december 1923, waarbij ook burgemeester Wytéma en mevrouw aanwezig waren, memoreerde

Mees, hoe de Rotterdamse koopman vaak vergat, dat men van brood alleen niet leven kan en dat een steeds intenser wordend zakenleven meer tegenwicht verlangt. Anderzijds gaf hij toe, dat de Kring zich slechts richtte tot een bepaalde groep van de bevolking en dat er waarheid school in het verwijt: „jullie wordt een ‘Ons Huis’ met hoge boorden”; want beperking van arbeidsveld was nu eenmaal geboden, al grijpen in het stadsleven wel degelijk alle elementen in elkaar. In elk geval was er toch wel iets bereikt: oude en nieuwe Rotterdammers hadden elkaar gevonden op cultureel terrein, tot wederzijds voordeel.

Dat dit inderdaad was bereikt, was voor een niet onbelangrijk deel te danken aan de initiatiefnemers mr. Rudolf Mees en zijn echtgenote mevr. E. Mees-Havelaar. Duidelijk kwam dit tot uiting, toen ruim zeven jaar later dit echtpaar zijn zilveren bruiloft vierde, bij welke gelegenheid vele dankbaren hen een herinneringsalbum aan de Rotterdamsche Kring aanboden. (Mr. Mees had zich reeds in de zomer van 1924 teruggetrokken als voorzitter, na zijn benoeming tot vice-president van de Rotterdamse Kamer van Koophandel). In dit album toch spraken velen zich zeer erkentelijk uit. Om een enkel voorbeeld te noemen: prof. dr. A. G. van Hamel schreef daarin:

“Het wegwisschen van de vele denkbeeldige grenzen in de samenleving, ziedaar het moeilijkste, dat er in ons vaderland bestaat. – Waarom is het dan mogelijk geweest, in den Rotterdamschen Kring een groot aantal menschen van zoo uiteenloopende positie tot geestelijke samenwerking te vereenigen? Alle grenzen vallen daar weg. – Omdat in Rotterdam bestaat een paar menschen met nimmer falend vertrouwen in de anderen en met den nimmer weifelenden wil om het goede te denken, en hun gedachten zoo goed mogelijk tot daden te laten uitgroeien.”

W. H. Gispen verklaarde:

„Ik waardeer in de Rotterdamsche Kring vooral, dat er altijd zo gul gastvrijheid geboden wordt aan de nog niet bekenden, aan gevaarlijke nieuwlichters, geestelijke oproerkraaiers, futuristen, dadaïsten, filmmaniakken, moderne architecten; dat er een geest van onbekrompenheid heerscht, die stellig de afspiegeling is van den geest van de oprichters: mr. R. Mees en mevr. E. Mees-Havelaar.”

En J. J. P. Oud constateerde:

‘De Rotterdamsche Kring heeft wat ons aangaat zijn doel volkomen bereikt: we hebben er veel prettige kennissen aan te danken en zijn er beter door ‘ingeburgerd’. De toewijding van den heer en mevr. Mees-Havelaar voor den Kring is een bijzonder element en ze is spreekwoordelijk’.

Intussen was de dagelijkse leiding dus in andere handen overgegaan.

II

1924–1933

Bij de aanvang van het nieuwe seizoen in september 1924 trad mr. D. Crena de Iongh, agent van de Nederlandsche Handel-Maatschappij alhier, als voorzitter op, met schrijver dezes als secretaris-penningmeester.⁵⁾

Aanstands werden tal van plannen beraamd en tal van nieuwig-heden ingevoerd. Behalve de gebruikelijke lezingen en tentoonstellingen werd in Den Haag en in Amsterdam een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid, om ook in Rotterdam een Lyceum tot stand te brengen, waarnaar vele stemmen waren opgegaan. Talrijke besprekingen waren hiervan het gevolg, echter zonder positief resultaat.

Tegen Kerstmis werd een grootscheepse tentoonstelling van Rotterdamse letterkunde beraamd, met daaraan verbonden lezingen. (Hoeveel auteurs bleken er in Rotterdam te zijn geboren, er gewerkt te hebben of er gestorven te zijn!) Excursies vonden plaats naar de moderne Amsterdamse bouwwerken in de buitenwijken aldaar en naar wat hier ter stede op dat gebied in Spangen en in Oud-Mathenesse was tot stand gekomen.

Maar reeds vóór het eind van 1924 moest de voorzitter zijn verhuizing naar Amsterdam aankondigen, wegens zijn benoeming tot directeur van de Ned. Handel-Mij. aldaar met ingang van 1 januari 1925.

Gelukkig werd echter aanstands een even enthousiaste voorzitter gevonden in jhr. M. J. I. de Jonge van Ellemeet, de pas benoemde directeur van de Gemeentelijke Woningdienst en Bouwpolitie alhier. Ook hij voelde er alles voor, om de Rotterdamsche

Kring een cultureel en experimenteel centrum te doen zijn, met een geheel eigen taak. Een eigen taak, die voortvloeide uit de opnemings-temidden der oudere bevolking van een waarlijk aanzienlijk contingent, waaraan de gemeenschapszin nog veelal ontbrak. De Kring immers wist allerlei intellectuelen met elkaar in aanraking te brengen, die anders die gelegenheid zouden missen. En tegelijk wist de Kring telkens tegemoet te komen aan de geestelijke behoeften van de eigen tijd. De nieuwe voorzitter was bovendien overtuigd, dat Rotterdam bezig was een 'grote stad' te worden. Als toen reeds aanwezige elementen, die Rotterdam dat karakter gaven, zag hij o.a. de Maas, de Kralingse Plas en het Land van Hoboken. In die grote stad nu had de Rotterdamsche Kring een onmiskenbare roeping.

Het jaar 1925 opende met voordrachten van L. Simons over het Rotterdamse toneel en van mr. J. C. Bloem over de dichter Leopold. Weldra volgden M. J. Brusse, Elisabeth Zernike, Herman Robbers, J. W. de Boer, H. Gerversman, H. Marsman, Menno ter Braak, Jan Engelman, Annie Salomons, A. den Doolaard en J. F. Otten. Enkelen hunner waren nog jong en weinig bekend; des te belangrijker was dit persoonlijk contact en de aandacht, die de pers schonk aan hun verschijnen.

Doch ook op andere terreinen werden interessante stappen gedaan. Bij een tentoonstelling van werken van Piet Mondriaan, in april 1925, hield J. J. P. Oud een toelichtende causerie. Houtsneewerk van H. Jonas werd tentoongesteld; en moderne meubelen van ir. S. van Ravesteyn, met een lezing van hem over moderne interieurkunst. Ja, toen Van Ravesteyn een vierlampsradiotoestel had ontworpen, werd ook dit tentoongesteld en op 26 maart 1927 gedemonstreerd. Er was een Javaanse kunstavond met Raden S. Hardjodiringjo en een tentoonstelling van negerplastiek. Dr. M. van Blankensteyn sprak over Rusland; dr. Boris Raptshinsky over Russische sagen en legenden; Nico Rost over het nieuwe toneel in het nieuwe Rusland en ir. A. Baars over intellect en cultuur in Sowjet-Rusland. Ook in de volgende jaren werden nog telkens, met een zekere voorliefde, Sowjet-Russische onderwerpen behandeld: o.a. een tentoonstelling van prenten en boeken uit de Sowjet-Unie; prof. dr. H. Frijda sprak over het Russische vijfjarenplan; ir. J. B. van Loghem over Russische architectuur enz.

Onder de overige sprekers waren voorts: dr. C. P. Gunning,

Herman Hana, Robert Saudek, mr. A. M. Joekes, mr. M. J. A. Moltzer, Koos Vorrink, dr. H. E. van Gelder, prof. mr. C. W. de Vries, prof. dr. J. Goudriaan enz. Zelfs de 'Vereenigde Staten van Europa' kwamen aan de orde (febr. 1926). Ook werd door de ex-zendingsconsul in Ned. Indië ds. D. Crommelin gesproken over: 'Verbreding der basis van onze zendingsbelangstelling', waarbij het nationalistisch streven de sympathie der zending bleek te hebben (maart 1927). Gemeenschappelijke bezoeken werden gebracht aan het Museum van dr. C. W. Lunsingh Scheurleer in Den Haag; aan de gerestaureerde Nieuwe Kerk te Delft onder leiding van architect H. van der Kloot Meyburg; aan het nieuwe gebouw der Ned. Handel-Mij. te Amsterdam van De Bazel en aan een courantenbedrijf hier ter stede.

En daarnevens werd geenszins verzuimd, bij tijd en wijle de leden op gezellige wijze bijeen te brengen, hetzij op muziek-avonden, hetzij door een goochel-avond, of door een boottocht rondom het eiland IJsselmonde of naar Schoonhoven; en niet te vergeten: door een uiterst geslaagde viering van een oer-genoegelijke oud-Hollandse Driekoningenavond. Dat was op 6 januari 1927, toen door vrolijke samenwerking van een 75 leden een vergeten vaderlandse traditie onverwachts weer leven ingeblazen werd.

Het spreekt vanzelf, dat wij telkens maar een greep kunnen doen uit hetgeen voor en door de leden van de Rotterdamsche Kring werd geboden. Wij gaan voorbij aan een serie lezingen door stadgenoten over maatschappelijk werk hier ter stede. Typischer was wat W. H. Gispen en J. J. P. Oud gaven in het najaar van 1927. Eerst een tentoonstelling van 'Kunstloze gebruiksvoorwerpen: niet anti-kunst, maar anti-kunstnijverheid', ingericht en ingeleid door Gispen. En een maand later: 'Van moderne schilderkunst en hedendaagsche techniek tot nieuwe architectuur', door Oud ter opening van een tentoonstelling van werk der „i 10-groep". Later gevolgd door ir. J. B. van Loghem over 'Interieurkunst als ruimte-kunst'.

Grote belangstelling was er voor de bezichtiging van de nieuwe fabriek van Van Nelle en van het woonhuis van haar directeur C. H. van der Leeuw aan de Kralingse Plaslaan, onder leiding van de architecten Brinkman en Van der Vlucht; maar ook voor een lezing met lichtbeelden over de Reeuwijkse Plassen, toen deze met ondergang bedreigd werden.

Gandhi en Tagore kwamen achtereenvolgens aan de orde; maar ook de oud-Egyptische kunst; en affiches van Toulouse Lautrec en Steinlen. Op een tentoonstelling van oud-Russische ikonen sprak prof. dr. L. H. Grondijs en op een tentoonstelling van schilderijen van Vincent van Gogh sprak dr. J. Baart de la Faille. Dergelijke tentoonstellingen trokken natuurlijk ook sterk de aandacht van buitenstaanders. Voorts was ook een tentoonstelling van het werk van leerlingen van 'de Vrije School' in Den Haag de aandacht waard.

Zo waren dus te midden van veel belangrijke prestaties de eigenlijke 'experimenten' altijd weer de typische Rotterdamse Kring-evenementen. Maar telkens kwam het speelse element daar tussendoor; de behoefte, met elkaar de komische kant der dingen te bekijken. Een grote steun werd daarbij ondervonden van jhr. mr. G. W. van Vierssen Trip, vice-president van de Rechtbank, die voor zo'n jaarlijkse vrolijke avond beschikte over een merkwaardige vindingrijkheid en aan wie dan ook steeds de leiding werd toevertrouwd. Reeds in de convocaties kwam deze vindingrijkheid tot uiting, waardoor men enigszins was voorbereid, in welke stemming men verwacht werd. Daar was bijv. die vermaarde 'Milo'-avond in 1930, waarop een m(eer) i(ngekrompen) l(ager) o(nderwijs) werd gepropageerd, en waar een onderlinge wedstrijd in de reciteerkunst gehouden werd onder leiding van schoolmeester Trip.

En daar was een jaar later die andere vrolijke avond, waarop het spellingvraagstuk in het middelpunt stond en waarop bleek, dat waarlijk niemand er in slaagde, geen fouten te maken tegen de toenmaals geldende regels; zelfs niet de in de Nederlandse letteren gedoctoreerden! (Gelukkig is sindsdien een en ander vereenvoudigd!).

Intussen ontsproten er ook nog andere Rotterdamse contacten aan de Rotterdamse Kring. Zo werd sinds 1926 in de Kring geregeld vergaderd door 'Studia Vinculum', een vereniging van vrouwen met academische opleiding, van wie de meesten ook Kringlid waren. Men hield hier onderling inleidingen. Maar toen in '29 haar ijverige presidente, mevr. mr. A. van den Hoek-Kok, overleed, was 't met de animo spoedig gedaan.

Eveneens in 1926 werd hier een veertiendaagse 'koffietafel' in het leven geroepen van omstreeks 17 actieve Rotterdammers, die

in de boven-voorkamer na de lunch beurtelings causerieën hielden, over de meest uiteenlopende onderwerpen. Het voorzitterschap wisselde er met het jaar, bij gelegenheid van een jaardiner. Het verheugt schrijver dezes te kunnen berichten, dat deze vriendenkring – inmiddels verhuisd naar het Leeskabinet – tot op de huidige dag hiermee is voortgegaan; al werden in de loop der jaren overledenen of uit de stad vertrokkenen af en toe door nieuwe leden vervangen.

Een groep van jongere leden kwam sinds 1922 als 'Debatgezelschap' een viertal malen per jaar bijeen in geanimeerde discussie. Deze heeft zich een tiental jaren gehandhaafd.

Het 'Genootschap voor Godsdienst en Wijsbegeerte', dat, even oud als de Kring en nauw hieraan verwant, zijn lezingen steeds tegen een gering entree voor de Kringleden toegankelijk stelde, ging in 1929 ter ziele; echter in dier voege, dat de Kring bereid bleek de werkzaamheden zo goed mogelijk over te nemen.

Jarenlang werd ook door menigeen deelgenomen aan een Italiaanse cursus, onder leiding eerst van Silvio Barbieri, vervolgens van dr. M. Gonda en tenslotte van mevr. dra. A. J. van der Hoeven.

Ook aan een cursus kunstgeschiedenis, eerst onder leiding van drs. J. G. van Gelder en vervolgens van prof. dr. W. Vogelsang, werd door vele vrouwelijke leden jarenlang in de Kring deelgenomen. Drie achtereenvolgende jaren werd er voorts samen Dante gelezen onder leiding van mej. W. Kuenen.

Maar wij gaan verder met het algemene leven van de Rotterdamse Kring. – Van de werkzaamheden in de winter van 1930–1931 willen wij nog memoreren, dat in oktober mr. C. J. Graadt van Roggen, van de N.R.C., en dr. Menno ter Braak een lans braken (en dus nog hadden te breken) voor 'de film van heden'. Dat dr. J. N. Bakhuizen van den Brink 'Wensen omtrent de kerk' ter sprake bracht; en mr. Henrik Scholte 'Teleurstellingen en idealen van het moderne toneel'.

Hierna zag voorzitter De Jonge van Ellemeet zich helaas genoodzaakt als zodanig af te treden wegens uitbreiding van werkring. Mr. E. F. Bonjer werd toen bereid gevonden, deze taak over te nemen. De Rotterdamse Kring zou voortgaan een bron van culturele verkwikking te zijn en een uitkijktoren naar belangrijke noviteiten.

Het drukwerk, waarmee hetgeen geboden ging worden werd aangekondigd aan de leden, had al jaren iets zeer verzorgds. Maar toen dit drukwerk op een gegeven moment zonder hoofdletters kwam verschijnen, maakte dit een aantal leden toch aanvankelijk lichtelijk nerveus; doch deze kwamen weldra weer tot rust, toen hun bleek, dat geen andere gedachte aan dat niet gebruiken van hoofdletters ten grondslag lag, dan het inzicht, dat geen letters van ongelijksoortige alfabetten door elkaar behoorden te worden gebruikt. Het was Gispen, die hier de hand in had en wat hij er voortaan van maakte, was boeiend in z'n grote verscheidenheid en vindingrijkheid. Ir. Boks ging hiermee later in dezelfde lijn door.

Bepaald opzien baarde nu in het najaar van 1931 een tentoonstelling van schilderijen van A. C. Willink, Cor Postma en Pijke Koch. De pers wijdde er grote aandacht aan en Museum Boymans deed er zijn voordeel mee door aankoop.

Er volgde nu een periode van diverse merkwaardige bijeenkomsten. Na voordrachten o.a. van Charlotte Köhler, dr. Fritz Künkel, prof. mr. G. M. Verrijn Stuart, dr. van Ledden Hulsenbos en Anthonie Donker viel in mei 1932 het optreden van het Rijksdaglid dr. Hans Nieland, uit Hamburg, met als onderwerp 'De Hitlerbeweging'. Het was toen nog een klein jaar vóór de zgn. machts-overname en men beschouwde het Nationaal Socialisme nog als een curieus verschijnsel, al was het Italiaanse voorbeeld al lang niet meer curieus. Naievelijk werd in de convocatie zelfs het hakenkruis als symbool afgedrukt. Minder naief waren toen echter reeds enkele Joodse medeleden, die aanstonds met nadruk kwamen protesteren tegen een dergelijk in de kaart spelen van gevaarlijke tendenties. In het debat die avond werd echter op Hollandse wijze duidelijk kleur bekend. Zo zeer was men echter nieuwsgierig, hoe in Nederland het Nationaal Socialisme kon worden beleden, dat in oktober van hetzelfde jaar ir. A. A. Mussert uitgenodigd werd, hierover te komen spreken. Veel belangstelling was er ook toen, niet het minst van een aantal vooraanstaande Rotterdammers, die Mussert's succesvol ijveren tegen het door België verlangde Schelde-Rijnkanaal nog geenszins vergeten waren. Grote indruk maakte zijn optreden echter niet. (Aan de ingang brachten, tot verbazing der aanschouwers, twee aanhangers hem de fascistengroet.)

Hoezeer een en ander slechts een experiment was geweest, bleek wel uit de enorm veel grotere opkomst bij een in december volgend

'openbaar twistgesprek' tussen Victor van Vriesland en Menno ter Braak over 'Schoonheidszin en persoonlijkheid'. Dàt was een echte Kring-avond! Trouwens ook tentoonstellingen als van Paul Schuitemaker, Leendert Bolle, Paul Citroen en Edgar Fernhout hadden veler aandacht. Ook een drietal lezingen over Sowjet-Rusland kwamen nog de aandacht vragen. En Herman Hana en dr. N. A. Donkersloot trokken eveneens een dankbaar publiek.

Een uitzonderlijk slot van het seizoen vond in mei 1933 plaats, toen David Wijnkoop een cursus kwam geven over 'Marxisme als wetenschap'. Dit maakte menigeen toch wat kopschuw. Men ging zich afvragen, of de Kring nog wel op de goede weg was. Opzeggingen van lidmaatschap waren het gevolg. In antwoord op zulk een protest tegen deze 'propaganda van de Moskou'se ideeën-leer' schreef echter de secretaris: 'Ik herinner U er aan dat het bestuur van den „Rotterdamsche Kring" nog geen jaar geleden dr. Hans Nieland, Nationaal-Socialistisch Rijksdaglid, over de Hitler-beweging heeft laten spreken en een half jaar geleden den meest vooraanstaanden fascist in Nederland, ir. A. A. Mussert. Zoowel het Fascisme als het Communisme nemen in onze dagen, of wij het willen of niet, in beteekenis toe en dienen derhalve door ons, intellectueelen, bestudeerd, althans gekend te worden. Velen onzer leden stellen het zeer op prijs, dat dit in de rustige omgeving van den „Rotterdamsche Kring" kan geschieden. Het bestuur ziet dan uit naar de belangrijkste vertegenwoordigers van zulk een richting en garandeert de meest serieuze behandeling.' 'Het zou een groote onbillijkheid zijn, het bestuur aan te zien voor propagandisten van alle onderwerpen, welke in den loop der jaren in onzen besloten kring behandeld werden. Onze vereeniging is volgens art. 2 der statuten een studievereeniging en behoort dit, zoolang zij bestaat, ook te blijven. Er zijn altijd menschen, die nooit iets anders willen hooren dan dat, waarmee zij het bij voorbaat eens zijn. Zulke menschen moeten zich dan alleen met gelijkgezinden groepeeren. Onze vereeniging rekent op leden met breederen blik.'

Inderdaad, veel van het gebodene hield verband met de vragen van de dag. Maar was er nog voldoende contact met en tussen de leden? Was er nog besef van de eigenlijke doelstelling van de Kring? Was men niet enigszins doodgelopen? Evenwel, een aantal jongeren verklaarde zich nu bereid, de Kring-gedachte opnieuw op

te nemen en deze op hun wijze te doen herleven. De tijd was derhalve gekomen om de bakens te verzetten.

Een nieuw bestuur wilde op aangename wijze allen met elkaar in aanraking brengen, daar waar de belangrijkste meningen en gevoelens van het heden tot uiting kwamen.

III

1933-1942

Een geheel nieuw bestuur van jongeren dus nam de leiding over. Mr. L. J. Hijmans van den Bergh werd voorzitter, ir. J. W. C. Boks werd secretaris-penningmeester en verder namen mr. R. Baelde, dr. J. F. Otten, ir. C. van Traa, ir. J. Brinkman en mej. M. de Monchy in het bestuur zitting. Dit bestuur vergaderde wekelijks aan een gemeenschappelijke koffietafel, wat de werkzaamheden zeer ten goede kwam.

Het oorspronkelijke doel van de Kring: te willen zijn een plaats van ontmoeting voor de belangstellenden in wetenschap, kunst, godsdienst en wijsbegeerte, zou met vernieuwde kracht worden nagestreefd. En naast deze meer externe werkzaamheden van de Kring zouden verschillende *studiegroepen* worden opgericht, die dan het interne leven van de Kring zouden vormen.

Voorts werd de contributie, die nooit hoog geweest was, aanmerkelijk verlaagd. Dit was mogelijk geworden doordat de exploitatie van het gebouw gescheiden werd van het beheer der Vereniging. Een zware last werd hiermee voortaan van de schouders van de penningmeester afgenomen. Ingewijden wisten, dat mr. R. Mees, die in 1919 de aankoop van het pand Eendrachtsweg 12 had gefinancierd, dit risico nu persoonlijk had overgenomen, om voor de Kring hierdoor een nieuw voortbestaan mogelijk te maken. Ir. Boks bracht verscheidene verbeteringen van het interieur aan.

Het seizoen opende met een debat-avond tussen prof. dr. J. Goudriaan en dr. P. J. Bouman over moderne sociale en politieke problemen.

Weliswaar werd het aantal lezingen nu beperkt, maar belangrijk waren ze zonder twijfel. Zo sprak in dit eerste jaar bijv. Klaus Mann (januari 1934) over: 'Drinnen und draussen; deutsche Literatur im

Lande und in der Emigration'; mevr. Alexandra David Neel sprak over 'Tibet'; Willem Pijper over 'Muziek en muziekpraktijk in de tegenwoordige tijd'; Paul Citroen over 'Nieuwe richtingen in de schilderkunst' en dr. L. H. Grondijs over 'Wat wil Japan?'

Maar voor de eigenlijke bloei van het verenigingsleven zouden voortaan de Studiegroepen het meest betekenen! De respectievelijke leiders dezer groepen waren verantwoordelijk voor regelmatige bijeenkomsten. Wie tot een groep toetrad, moest zich ook verplicht voelen, daarin werkzaam te zijn en niet slechts toehoorder blijven.

Een half dozijn studiegroepen stak van wal. Voor deelname bleek aanstonds een verrassend grote belangstelling.

De Klassieke groep begon met Cicero te lezen en vervolgens Erasmus. De leider verklaarde aan het eind van het seizoen: 'Oneenigheden kwamen niet voor, behalve dan van wetenschappelijke aard en ook deze werden met de ons passende klassieke rust opgelost'.

De Staatkundig-Economische groep debatteerde over de grondbeginselen van het fascisme, over de corporatieve staat en over de gouden standaard. In deze groep werden de meningsverschillen noch klassiek noch rustig opgelost. In de discussies bleef men de politieke rusteloosheid van dat jaar steeds gevoelen en zo voldeed ook deze groep aan haar verwachting en aan haar taak, als neutraal forum.

De Muziekgroep nam werken van Bach, Händel en Telemann in studie en er werd met enthousiasme aan deelgenomen.

De Letterkundig-Wijsgerige groep splitste zich weldra in tweeën. Toen de Letterkundige groep zich, niet zonder moeite, had weten te ontdoen van het enkel-luisterende element, ving ook hier een geanimeerd groep-leven aan. Elk der leden behandelde om beurten een door hem of haar gelezen boek, waarna discussie volgde. De groep bestond weldra uit vier manlijke en vier vrouwelijke leden. Tot op de huidige dag is deze groep, onder leiding van schrijver dezes en inmiddels verhuisd naar het Leeskabinet, in dezelfde getalsterkte en in gelijke verhouding blijven bestaan en met onverflauwde animo werkzaam gebleven; zij 't ook dat wegens vertrek of overlijden de helft der deelnemers inmiddels vervangen is.

Ook de 'Individual-Psychologische' groep ging weldra in twee richtingen uiteen, beide met een groot aantal deelnemers. Het ene

gedeelte behandelde hoofdzakelijk het moeilijke kind; terwijl het andere de leer van Adler en zijn volgelingen in studie nam, in vergelijking met andere individual-psychologische theorieën.

Inderdaad een veelzijdige ontwikkeling en des te meer hoopgevend, waar het ledenaantal met ruim 50 % toenam!

In het volgend seizoen, dat van 1934-'35, werd het aantal studiegroepen zelfs nog met twee vermeerderd: een voor psycho-analyse en een Museum Boymans-groep. De laatste stond onder leiding van dr. J. G. van Gelder, die toen nog aan het Museum Boymans verbonden was en die met zijn groep geregeld rondleidingen door het (toen nieuwe) museum hield.

Intussen was de studiegroep voor Wijsbegeerte ontbonden, met dien verstande dat deze opging in de Kring.

Het bestuur bleef constant, behalve dat dr. J. F. Otten zich genoodzaakt zag af te treden. Daarbij werd hem grote lof toegebracht wegens zijn contact met tal van vooruitstrevende figuren en omdat hij steeds op de hoogte was van het nieuwste en het beste, dat voor de Kring van belang was. Hij werd in deze functie opgevolgd door mr. J. J. Kamp.

Dat er naast de werkzaamheden der studiegroepen ook nog belangrijke algemene lezingen plaatsvonden, moge blijken uit de volgende bloemlezing: in oktober sprak dr. P. J. Waardenburg over 'Eugenetiek en sterilisatie'; in december prof. dr. C. Gerretson over 'Staatsvorm en volkskarakter in Nederland'; in januari prof. dr. L. J. van Holk over 'Het geloof in de geest'; in februari dr. A. Maeder over 'Die Heilung seelicher Erkrankungen' en in april prof. dr. H. C. Rümke over 'Het symbool in de psychologie van de droom en in de psychopathologie'.

Heel opmerkelijk was, dat het Bestuur in de winter van 1935-'36 een excursie naar Londen wist te organiseren, speciaal om aldaar een tentoonstelling van Chinese kunst te bezoeken. Tevoren had ir. G. Knuttel jr. daarvoor inleidende voordrachten gehouden. Niet minder opmerkelijk was, dat men er in slaagde om in mei '36 José Ortega y Gasset als spreker te engageren over het onderwerp 'L'homme et les gens' ⁶).

Trouwens ook uit de volgende voordrachten spreekt een veelzijdige en serieuze belangstelling: in oktober sprak dr. W. F. Lichtenauer over 'Rotterdam voor de toekomst' en jhr. dr. J. J. von

Schmidt over 'De huidige crisis der rede in de wijsbegeerte'; in november prof. dr. F. A. Vening Meinesz over 'De reis van de onderzeeboot K XVIII en de bereikte resultaten'; in december dr. H. Oldewelt over 'De Socratische filosofie'; in maart prof. dr. F. Sassen over 'Augustinus en Thomas van Aquino' en prof. dr. J. Tinbergen over 'Crisispolitiek en wiskunde' en in mei J. J. Poortman over 'De noodzaak der eenzijdigheid'.

En voorlopig ging men zo door. Ir. C. van Traa kwam met 'Wordt Zuid-Holland lelijk?'; dr. Garnt Stuiveling sprak over 'Stromingen in de moderne poëzie'; mr. G. E. van Walsum, onze huidige burgemeester, over 'De toekomst van onze politieke partijen'. En nadat ook prof. mr. B. M. Telders aan het woord was geweest over 'Het internationaal Rijnvaart-régime', werden de Kringleden in december 1937 verrast door de aartsvaderlijke verschijning van prof. N. A. Berdjajew in hun midden met als onderwerp: 'L'homme et l'histoire; la personne humaine et le progrès'. Een indrukwekkende en tegelijk feestelijke avond, waarmee het Bestuur eer inlegde.

Nog steeds had men het besef, met de Kring op de goede weg te zijn. Het was duidelijk, dat men moest voortgaan met het gekozen systeem van de zelfwerkzaamheid in de diverse groepen. En men beschouwde het voor de Kring als een taak, ja als een dwingende plicht, te stimuleren tot denken en tot verdieping, en vooral ook *de waarden der geestelijke vrijheid* te onderstrepen.

Op 5 oktober 1938 werd in de namiddag het 25-jarig bestaan van de Kring herdacht. Voorzitter Hijmans van den Bergh hield een herdenkingsrede, gevolgd door de ere-voorzitter mr. R. Mees. Geen wonder, dat deze van een zekere tevredenheid kon getuigen over de ontwikkeling van zijn geesteskind. In Restaurant Wolff verenigde hij daarna bestuur en genodigden, waaronder een aantal oud-bestuursleden, aan een feestmaal. De avond werd besloten met voordrachten van mevr. I. Zeilinga-Doodeheefver.

Deels actuele, deels wijsgerige onderwerpen bleven nog aan de orde van de dag. Zo sprak (nov. '38) mr. F. J. Brevet over 'Wat doen wij met de oude Beurs?', toen de nieuwe Beurs zijn voltooiing naderde. C. Kolff besprak 'Plannen voor een centraal vliegveld'. Ir. J. C. W. Boks behandelde 'Het begrip speelruimte in de moderne architectuur'. Daarnaast bespraken de professoren Brugmans, Pos en Van Os verschillende kennis-theoretische problemen voor de

Kringleden. Van de diverse studiegroepen viel in 't bijzonder de muziekcursus van dr. Eduard Reeser te vermelden als een groot succes.

Ook in het laatste jaar, vóórdat de Tweede Wereldoorlog ons land overviel, gingen de werkzaamheden door, hoewel het ledental ernstig begon te dalen. Vooral in samenwerking met het Ned. Klassiek Verbond vonden nog drukbezochte lezingen plaats van de professoren dr. H. Bolkestein, dr. G. H. van der Leeuw en dr. H. Wagenvoort. Maar de komende katastrofe wierp al zijn schaduw vooruit. Nieuwe maatregelen werden nodig.

Evenals kort voor de Eerste Wereldoorlog werd nu, in maart 1940, contact opgenomen met het Rotterdamsch Leeskabinet aan de Gelderschekade. Hier zouden nl. spoedig de benedenlokaliteiten beschikbaar komen, daar het contract met huurder Engels afliep. Zou hier misschien voor de Kring met geringe kosten een pied à terre ingericht kunnen worden? Secretaris Boks had al een schetsontwerp gereed. . . .

In de mei-dagen werd echter de Gelderschekade van de aardbodem weggevaagd, terwijl de Eendrachtsweg gespaard bleef. Toen echter het Leeskabinet in het najaar in de Parklaan herrees, werd opnieuw contact gezocht voor een overeenkomst in beider belang. Doch spoedig bleek, dat daarvoor het nieuwe gebouw onvoldoende ruimte zou bieden.

In afwachting van de dingen die komen zouden, bleef er in de moeilijke omstandigheden weinig meer te doen. Slechts de lezingen in samenwerking met het Ned. Klassiek Verbond vonden nog enige belangstelling, bijwijze van vlucht naar een nobel verleden.

Ook verschillende bestuursleden bedankten. En toen mr. H. Schadee het secretariaat zou overnemen, stelde hij de vraag, of het eigenlijk wel juist was, om (in 1941) nog een nieuw seizoen te beginnen. Vervulde de Rotterdamsche Kring thans nog een lacune in het Rotterdamse leven? Als er geen belangstelling meer was, moest men liever de vereniging opheffen. Anderzijds moest men zich wel goed rekenschap geven van de vraag, of het in déze tijd juist was, een instelling als de Kring te doen verdwijnen.

Nochtans werd het seizoen 1941-1942 ingezet als een laatste proefneming. Vijf lezingen werden er nog gehouden, maar deze trokken gemiddeld niet meer dan acht aanwezigen! Alleen de letterkundige groep en de bridge-groep kwamen nog regelmatig bijeen.

Talrijk werden de bezwaren tengevolge van de oorlogsomstandigheden: vergaderen was alleen nog mogelijk op zaterdagmiddag; vele leden waren uit Rotterdam vertrokken; in de ontredde stad waren de verkeersmoeilijkheden groot enz. Bovendien gaven de berooide financiële omstandigheden aan het Bestuur de overtuiging, dat de Kring zijn loopbaan volbracht had.

Op 10 april 1942 zag de voorzitter mr. L. J. Hijmans van den Bergh zich genoodzaakt, in een Algemene Vergadering met het voorstel te komen tot opheffing van de Rotterdamsche Kring. Met algemene stemmen werd dit voorstel aangenomen, nadat als vereffenaars waren aangewezen: mr. Hijmans van den Bergh, mr. H. Schadee en P. Kluyver. Oud-secretaris J. E. van der Pot bracht het Bestuur dank voor het vele, dat het voor de vereniging deed. Oud-voorzitter mr. R. Mees wees er op, dat de Rotterdamsche Kring kennelijk zijn tijd gehad had. De Kring was een werktuig geweest voor geestelijk leven in onze stad. Als dit werktuig niet meer voldeed, kon het beter van de hand gedaan worden. Spreker wist uit ervaring, dat het bestuurslidmaatschap van de Kring niet gemakkelijk was; en de laatste tien jaar was dit nog moeilijker geworden, dan tevoren. Ook hij had alle waardering voor hetgeen er gedaan was.

Uit de vergadering werd tenslotte gevraagd, wat er met het archief der vereniging zou geschieden, dat immers interessante gegevens over het culturele leven in Rotterdam bevatte van de laatste 29 jaar. De Voorzitter verwachtte, dat dit aan het Gemeente-archief zou worden toevertrouwd.

Daar dit inderdaad, ten dele althans, is kunnen geschieden, kon dit relaas worden samengesteld.

NOTEN

1) Hier is men o.a., op initiatief van prof. Posthumus, in een bijeenkomst begonnen het nest te bouwen, vanwaar uit later 'de Arend' is uitgevlogen, het bekende clubhuis van het Instituut voor de Rijpere Jeugd.

2) Oorspronkelijke gedachte van mevr. H. van der Mandele-van Bosse.

3) Waarvan mr. K. P. van der Mandele voorzitter en mr. R. Mees vice-voorzitter werd en die begon met een tentoonstelling van moderne arbeiderswoningen.

4) Meermalen is de vraag behandeld, of een andere naam bedacht

moest worden, om de Kunstkring ter wille te zijn en Rudolf Mees was daartoe steeds bereid. Maar de andere bestuursleden achtten de eigen naam al spoedig geheel ingeburgerd en vonden de kwestie weinig belangrijk.

5) Na een bezoek van inbrekers, die het hele secretariaat omver haalden.

6) Reeds in 1934, kort na de verschijning in Nederlandse vertaling van zijn 'Opstand der horden', werd Ortega (met name door mr. J. J. Kamp) naar Nederland uitgenodigd om over het in dat boek opgeworpen thema enige lezingen te houden. Aanstonds reageerde hij enthousiast hierop, doch om gezondheidsredenen moest zijn overkomst enige malen worden uitgesteld. Na Rotterdam sprak Ortega toen ook te Delft, Leiden en Amsterdam. En een jaar later wisten zijn nieuwe Nederlandse vrienden hem met zijn gezin een paar maanden in Oegstgeest huisvesting te verlenen, om Nederland en zijn bevolking nader te leren kennen en er tevens rustig te kunnen werken.

37. De door N. P. de Koo ontworpen lantaarn.